

Etnična samoopredelitev potomcev priseljencev, socialno ekonomski status in nasilje

Špela Razpotnik¹

Članek obravnava koncepte, povezane s temami priseljencev, še posebej druge generacije, njihovo družbeno identiteto s posebnim poudarkom na etnični identiteti. Ukvarja se z njihovo etnično samoopredelitvijo ter preverjanjem, kateri dejavniki nanjo v največji meri vplivajo. Teoretsko diskusijo dopolnjujejo raziskovalni rezultati, dobljeni na vzorcu 1.936 mladostnikov, starih 15 let. S pomočjo diskriminantne analize avtorica ugotavlja, katere spremenljivke najmočnejše vplivajo na oblikovanje t. i. tipičnih vzorcev mladostnikovih etničnih prilagoditev, oz. katere iz širokega nabora spremenljivk v največji meri ločijo med seboj tri primerjane skupine mladostnikov: mladostnike slovenskega porekla, mladostnike neslovenskega porekla, ki se opredeljujejo za Slovence, ter mladostnike neslovenskega porekla, ki se opredelijo z drugo etnično pripadnostjo. Ena od pomembnih ugotovitev je, da na etnično samoopredeljevanje mladih potomcev priseljencev najbolj vpliva ravno socialno-ekonomski status njihovih družin, pomembno pa so s samoopredeljevanjem mladih potomcev priseljencev povezane spremenljivke, ki zadevajo nasilje.

Ključne besede: priseljenci, druga generacija priseljencev, etnična identiteta, družbeni spol, socialno-ekonomski status.

UDK: 159.937:414.7-054.6(497.4)

1. Uvod

Potomci in potomke priseljencev so družbena skupina, ki ji je na individualni ter kolektivni ravni prek primarne socializacije posredovana malodane nemogoča naloga – zaključiti, kar njihovim staršem ni uspelo – dejanje selitve – ter se z vsemi izkušanimi identitetnimi navzkrižji uveljaviti kot prebivalci »novega sveta« (Duša, 1999). Tema njihovega družbenega položaja ter posebne interese in zanimanja je v zadnjem času – z nastajanjem novih migracijskih gibanj – tudi izrazito politično aktualna, s tem pa tudi strokovno na nove načine pomembna.

S svojim prispevkom se odzivam na aktualnost problematike druge generacije priseljencev kot kulturnih dvoživk, socializacijsko razpetih med dve pomembni garnituri vplivov, kar se odraža tudi v njihovi identiteti.

Etnična identiteta ni biološka ali kaka drugače naravna danost, pač pa je v celoti družbeno skonstruiran koncept. Kot je pokazal Barth (1998), je vselej odvisna od družbenih prostorov, kjer se dogajajo medskupinske interakcije, le-te določajo in dejansko tudi so učinkovite meje med skupinami. Kot meni Barth (1998), družbeni prostori in ne kulturne vsebine, definirajo medskupinske, tudi etnične meje. Brumen (1999) v skladu s tem ugotavlja, da je etnična, tako kot so tudi druge socialne identitete, vselej kontekstualna in konstruirana ter da so njene meje premične

glede na gibanja ter definicije drugih skupin in torej celotnega socialnega sistema. Bolj kot kulturna vsebina določajo etnično identiteto socialne etnične meje. Te imajo za akterje vlogo ločnic od ostalega sveta, narava etničnih in drugih socialnih identitet pa je tako opozicionalna in relacijska. Tudi Phinneyeva idr. (2001) opisujejo etnično identiteto kot dinamični konstrukt, ki se razvija in spreminja glede na razvojne in kontekstualne dejavnike ter pomeni kritično razvojno nalogo za adolescente, posebej še v kompleksnih, sodobnih družbah. V času adolescence se mnogi mladi, posebej pa tisti iz skupin z nižjo družbeno močjo oz. tisti, ki se jim je težko uveljaviti na različnih, na etnijo nevezanih področjih, začno poglobljati v spoznavanje lastne etničnosti. Ta proces lahko vodi h konstruktivni akciji, ki bo potrdila vrednost in legitimnost lastne skupine (Tajfel, 1978; Phinney idr., 2001), lahko pa vodi tudi k občutkom negotovosti in zmede oz. nezadovoljstva ter zamere lastni skupini. Stopnje tega procesa so lahko take in drugačne in niso vse po vrsti neizogibne, odvisne pa so od socializacijskih izkušenj v družini, etnični skupnosti in od širšega družbenega ozadja.

Sodobne družbe naj bi si prizadevale za ravnotežje med spodbujanjem ohranjanja prejšnje kulture priseljencev in promoviranjem prilagoditve širši družbi. Pomemben korak v tem ravnotežju naj bi bilo upoštevanje percepcij, želja in naravnosti priseljencev. Zaradi različnih ciljev, ki jih imajo, ter načinov, na katere ti konstruirajo lastne identitete, bi bilo nesmotno sklepati, da bi bili vsi akulturacijski pristopi enako prikladni za vse skupine priseljencev, kar dokazuje tudi medkulturna študija Phinneyeve idr. (2001). Glede na dosedanje raziskave in literaturo bi do najboljših rezultatov prišli, če bi omogočili

¹ Špela Razpotnik, dr. socialne pedagogike, asistentka za področje socialne pedagogike, Pedagoška fakulteta Ljubljana, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana.

imigrantom, da se resnično lahko odločajo o tem, na kakšen način in v kolikšnem obsegu bodo obdržali svojo etnično identiteto ter v kolikšnem razvili novo, ki bo odražala kulturo, v katero so se preselili, sklencejo Phinneyeva idr. (2001).

2. Spol, etničnost in socialni status v družinski socializaciji in prilagoditvah mladostnikov

V raziskavi, opravljeni na istem vzorcu, kot ga analiziram tudi v tem članku (glej Razpotnik, 2004), sem želela ugotavljati povezave med tremi neodvisnimi spremenljivkami (spol, etnična pripadnost in socio-ekonomski status, v nadaljevanju SES) ter večjim številom odvisnih spremenljivk. Nabor spremenljivk pri tej raziskavi je bil isti, kot je v raziskavi, ki jo predstavljam v tem članku². V nadaljevanju navajam nekaj zanimivejših ugotovitev omenjene prejšnje raziskave.

Z analizo variance sem ugotovila, da je spol statistično pomembno povezan s skoraj vsemi odvisnimi spremenljivkami (na ravni $p < 0,05$). Te povezave so praviloma statistično pomembnejše in se pojavljajo pri večjem številu odvisnih spremenljivk kot pri ostalih dveh neodvisnih spremenljivkah. Zaključek primerjav, opravljenih glede na spol, bi bil tudi ta, da so v različnih analizah dekleta tista, ki v primerjavi s fanti pogosteje dosegajo manj ugodne rezultate (nižja samopodoba, temačnejše zaznavajo tako svojo sedanjost kot tudi prihodnost, se v različnih situacijah počutijo bolj negotove itd.). Pri nekaterih spremenljivkah, npr. pri spremenljivki neugodnega družinskega vzdušja, lahko te rezultate verjetno pripišemo njihovi večji občutljivosti oz. pripravljenosti izražati svojo ranljivost. Omeniti pa velja, da obstajajo tudi izjeme, torej področja, pri katerih lahko sklepamo o ugodnejšem položaju deklet. Taka je, denimo, ocena sprejetosti med vrstniki, kjer pa ključno vlogo najverjetneje odigra večji pomen, ki ga dekleta pripisujejo odnosom ter posledično intenzivnejše tkanje socialnih vezi.

Tudi drugi dve spremenljivki, etnična pripadnost in SES, populacijo pri večini poskusov statistično pomembno delita, a so te razlike v večini primerov vsaj nekoliko, pogosto pa mnogo manjše kot so razlike po spolu.

Način, kako SES razlikuje tri primerjane razrede, ni enoznačen. Mladostniki iz družin z nižjim SES so bolj zaskrbljeni glede eksistencialnega vidika prihodnosti pa tudi glede šole, bolj negotove se počutijo v različnih situacijah, svojo sedanjost zaznavajo temačnejše kot njihovi vrstniki iz družin z višjim SES, nekoliko nižja je njihova ocena lastne uveljavljenosti, posebej pri dekletih pa je s spremenljivko SES pomembno povezana tudi samopodoba. Mladostniki z višjim SES dosegajo višje rezultate pri spremenljivkah, povezanih z nasiljem, medtem

ko je soglašanje s seksističnimi stališči tem večje, čim nižji je SES. Mladostniki z nižjim SES so na splošno vključeni v manj prostočasnih dejavnosti. Pomemben je tudi rezultat povezave SES s spremenljivko tipa šole. Razvrščenost mladostnikov iz nizkega SES v manj zahtevne srednješolske programe ter tistih z višjim družinskim SES večinoma v gimnazije oz. šole, ki obetajo ugodnejši družbeni položaj, predvsem kaže, da so strukture ohranjanja razredov SES-a toge in daje vtis brezupnosti in vnaprejšnje določenosti. Podoben je tudi rezultat povezanosti etnične pripadnosti z razporeditvijo mladostnikov po šolah glede na njihovo zahtevnost. Kombinacija nizkega SES in neslovenske ali mešane etnične pripadnosti očitno pogosteje napoveduje obiskovanje manj zahtevnega šolskega programa, kar vpliva na to, kakšno mesto bo lahko nek posameznik kasneje v družbi zasedel. Starši mladostnikov neslovenske ter mešane etnične pripadnosti so nižje izobraženi oz. zasedajo nižje plačana delovna mesta, kar je posledica njihovega položaja ekonomskih priseljencev (glej Kobolt, 2003; Dekleva in Razpotnik, 2002). Tak zaposlitveni položaj prinaša njihovim družinam manj socialnega ugleda in drugih socialno-ekonomskih ugodnosti. Iz rezultatov s področja razporeditve mladostnikov po šolah različne zahtevnosti se lahko prepričamo, da se ta trend ne ustavlja, pač pa se očitno vztrajno nadaljuje in da se torej slabša izobraženost, zasedanje nižje plačanih in manj uglednih delovnih mest, torej nižji SES, ohranja iz generacije v generacijo ter prispeva k temu, da lahko govorimo o drugi, tretji, morda še četrti generaciji priseljencev, ki se občutno ločijo od ostalega prebivalstva po nekaterih pomembnih socialnih značilnostih, kot so vključenost v različne sfere življenja in pogoji za le-to.

Ravno zato velja razmišljati o možnostih preseganja togih in morda vse bolj neprehodnih meja med različnimi sloji prebivalstva, k čemur bi lahko pripomoglo več družbenih aktivnosti, programov in pobud, ki bi delovale v smeri zmanjševanja razlik, povzročenih z neenakimi socialno-ekonomskimi izhodišči in ki bi bile dostopne vsem; obenem pa manj neelitističnih in nepremišljenih diskriminatornih pristopov na vseh področjih družbenega življenja. Področje izobraževanja je pri tem bistvenega pomena.

3. Opredelitev namena, raziskovalnega problema ter metod dela: opis vzorca, spremenljivk ter postopka zbiranja ter analize podatkov

Empirični del prispevka tvori sekundarna analiza podatkov, zbranih v okviru mednarodne primerjalne raziskave. Gre za presečno raziskavo, v katero je zajet reprezentativni vzorec ljubljanskih osmošolcev ter dijakov 1. letnikov srednjih šol. Obsegal je 1.936 mladostnikov ali približno 15% ljubljanskih všolanih petnajstletnikov. Uporabljen je postopek stratificirane vzorčenja. Enote slučajnostnega vzorčenja so razredi na posameznih šolah znotraj vsake od skupin šol glede na raven šolskih programov.

² Podrobnejše podatke o vzorcu in spremenljivkah najdete v 3. poglavju.

Znotraj celotnega vzorca so nas posebej zanimala razlike med mladostniki slovenskega porekla in pa potomci priseljencev, večinoma ekonomskih, v Slovenijo, najzahodnejšo in ekonomsko najrazvitejšo republiko tedanje Jugoslavije, priseljenih večji del med leti 1960 in 1980 iz ostalih republik nekdanje skupne države, iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Hrvaške, Makedonije, Črne gore in od drugod (glej Kobolt, 2002; Dekleva in Razpotnik, 2002). Spremenljivke etničnosti smo oblikovali glede na mladostnikove odgovore o lastni etnični pripadnosti, etnični pripadnosti staršev ter drugih atributov, ki lahko govorijo o etnični identiteti posameznika.

Tabela 1: Etnična opredelitev mladostnika zase in za oba starša.

Narodnost	učenca f (%)	matere f (%)	očeta f (%)
Slovenska	76,3	71,4	68,7
Srbska	7,5	10,3	11,0
Bosanska, hercegovska ali muslimanska	6,1	8,2	8,4
Hrvaška	2,2	5,2	5,5
Drugo (s področja prejšnje Jugoslavije)	4,8	2,4	2,8
Drugo	0,9	1,2	1,2

V vzorcu sta zajeti približno dve tretjini mladostnikov slovenskega porekla, ostali pa so večinoma priseljenci oz. potomci priseljencev s področja nekdanje Jugoslavije.

Podatke smo zbrali na podlagi 27 strani obsegajoče ankete, sestavljene iz 64 vprašanj, od katerih imajo nekatera do 25 podvprašanj. Večina vprašanj je zaprtega tipa. Spremenljivke, oblikovane na podlagi opisanega instrumentarija, lahko glede na namen raziskave delimo ne dve skupini: kriterijsko in predikcijske.

a) Edina kriterijska spremenljivka je etnična prilagoditev mladostnika. Ta spremenljivka deli mladostnike na tri podskupine, tehnično poimenovane *po poreklu Slovenci*; *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* in *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*. Kriterije delitve na te tri skupine kaže tabela 2. V skupini *po poreklu Slovenci* je zajetih približno 64% mladostnikov, v skupini *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* 14 % mladostnikov in v skupini *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence* 22% mladostnikov.

Tabela 2: Kriteriji razvrščanja mladostnikov v tri podskupine etnične prilagoditve.

Podskupina: Spremenljivka:	Po poreklu Slovenci	Po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence	Po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence
Etnična samo- opredelitev	»slovenska«	»slovenska«	»neslovenska«
Etnična samo- opredelitev			
Mladostnikova opredelitev očetove narod- nosti	Vsi odgovori »slovenska«	Vsaj en odgovor »nes- lovenska«	Vsaj en odgovor »nes- lovenska«
Mladostnikova opredelitev mater- ine narodnosti			
Jezik, ki ga gov- orijo doma			
Domovina			

b) Predikcijske spremenljivke.

- Spol
- Socialno ekonomski status (SES)

Spremenljivko socialno-ekonomskega statusa družin mladostnikov sem določila glede na model *ISCO, International socio-economic classification of occupation* oz. standardno mednarodno socio-ekonomsko klasifikacijo zaposlitvenega statusa (Ganzeboom, 1992). Sestavljena spremenljivka temelji na informaciji o zadnji zaključeni šoli, stopnji poklicnega izobraževanja, poklicu, delovnem mestu in trenutnem zaposlitvenem statusu staršev, kar je kategorizirano po mednarodni standardni klasifikaciji zaposlitev. Gre za empirično in teoretično utemeljeno klasifikacijo, ki so jo razvili v različnih evropskih državah z namenom oblikovati primerljive spremenljivke socialno-ekonomskega statusa. Odločila sem se razdeliti vzorec glede na ISEI na tretjine in v nadaljevanju uporabljati tako, torej arbitrarno (statistično) delitev. Za nadaljnjo uporabo torej določim tri razrede, imenovane nižji SES, srednji SES in višji SES, pri čemer vsak obsega približno tretjino populacije.

- Spremenljivke družinske socializacije so zajete v naslednjih lestvicah:
 - struktura družinskega življenja (v kakšni obliki družinski skupnosti oz. s kom mladostnik živi)
 - lestvica konfliktnega družinskega vzdušja
 - nasilje očeta pri vzgoji v otroštvu
 - nasilje matere pri vzgoji v otroštvu
 - materina podpora v otroštvu
 - očetova podpora v otroštvu
 - telesno nasilje staršev v zadnjem letu
 - dvotima vzgoja

- Spremenljivke individualne in socialne prilagoditve mladostnika so zajete v naslednjih lestvicah:
 - samovrednotenje
 - samoocena socialne uveljavljenosti
 - vključenost v tip šole glede na zahtevnost (osnovna, dvo-, tri-, štiriletna ali gimnazija)
 - odnos do šole
 - vključenost v prostočasne dejavnosti,
 - samoocena sprejetosti med vrstniki
 - dejavnosti vrstniške skupine
 - skrbi v zvezi s prihodnostjo
 - zaznavanje prihodnosti
 - zaznavanje sedanjosti
 - odnos do nasilja
 - strah pred nasiljem
 - nasilnost do drugih
 - viktimiziranost z nasiljem
 - seksizem

Pri obdelavi podatkov je uporabljena osnovna deskriptivna statistika, zanesljivost instrumentov je preverjena s testom zanesljivosti – Cronbach alfa koeficientom. Tudi veljavnost ter notranja struktura uporabljenih instrumentov je predhodno preverjena s faktorsko analizo.

Z diskriminantno analizo³ želim preveriti, katere iz nabora predikcijskih spremenljivk pomembno ločijo skupine, oblikovane glede na kriterijsko spremenljivko etnična prilagoditev (*po poreklu Slovenci; po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence; po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*). Uporabljena sta dva modela. S prvim preverjam, kateri dejavniki oz. katere spremenljivke in v kakšnih medsebojnih kombinacijah pomembno ločijo mladostnike iz skupine *po poreklu Slovenci* od skupin *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* in *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*. Z drugim preverjam, kateri dejavniki oz. katere spremenljivke in v kakšnih medsebojnih kombinacijah pomembno ločijo mladostnike iz skupine *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* od *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*.

4. Rezultati: tipični vzorci etnične samoopredelitve

Model 1: Tri primerjane skupine

V prvem koraku sem z diskriminantno analizo iskala pomembne razlike med vsemi tremi podskupinami.

³ Z uporabo diskriminativne analize je mogoče identificirati in grupirati tiste spremenljivke in njihove kombinacije, ki najbolj razlikujejo primerjane skupine. Dobljena diskriminantna funkcija spremenljivke razporedi tako (oz. tvori tako njihovo linearno kombinacijo), da se različne primerjane skupine (v našem primeru skupine etnične prilagoditve) po tej funkciji razlikujejo v največji možni meri. Na ta način lahko, na podlagi mnogih spremenljivk, v največji možni meri tudi napovemo članstvo nekega posameznika v eni od primerjanih skupin.

Tabela 3: Pomembnost razlik med skupinami po poreklu Slovenci, po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence in po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence (ANOVA).

Spremenljivka	F	df1	df2	p
SES	37,340	2	752	0,000
Storilnostna dejavnost vrstniške skupine	12,378	2	752	0,000
Seksizem	9,720	2	752	0,000
Stališča do nasilja	7,113	2	752	0,001
Vključenost v prostočasne aktivnosti	6,588	2	752	0,001
Zaupanje učiteljem	6,139	2	752	0,002
Nasilje matere v otroštvu	5,352	2	752	0,005
Telesno nasilje s strani staršev	4,851	2	752	0,008
Viktimiziranost v šoli	4,691	2	752	0,009
Sprejetost med vrstniki	4,614	2	752	0,010
Samoprijavljena odklonskost	3,522	2	752	0,030
Dvotirnost vzgoje	3,427	2	752	0,033
Nasilnost v šoli	3,296	2	752	0,038
Konfliktna družinska klima	2,890	2	752	0,056
Družabna dejavnost vrstniške skupine	2,838	2	752	0,059
Dojemanje nerelevantnosti šole	2,689	2	752	0,069
Skrbi povezane s šolo	2,646	2	752	0,072
Samopodoba	2,631	2	752	0,073

Iz zgornje tabele lahko razberemo, da primerjane tri skupine po etnični prilagoditvi med seboj najbolj diskriminira SES. Sledijo spremenljivke »storilnostna dejavnost vrstniške skupine«, »seksizem« in »stališča do nasilja«. Manjše, a še vedno statistično pomembne razlike med skupinami so pri spremenljivkah: »vključenost v prostočasne aktivnosti«, »zaupanje učiteljem«, »nasilje matere v otroštvu«, »telesno nasilje s strani staršev«, »viktimiziranost v šoli«, »sprejetost med vrstniki«, »dvotirnost vzgoje« ter »skrbi, povezane s šolo«.

Tabela 4: Lastne vrednosti obeh diskriminantnih funkcij obeh diskriminantnih funkcij.

Funkcija	Lastna vrednost	% variance	Kumulativni %	Kanonična korelacija
1	0,216	94,0	94,0	0,422
2	0,014	6,0	100,0	0,117

Z analizo dobimo dve kanonični diskriminantni funkciji. Kanonična korelacija izraža povezanost spremenljivk z diskriminantno funkcijo.

⁴ Spremenljivka »storilnostne dejavnosti vrstniške skupine« je eden od dejavnikov (dobljen s faktorsko analizo) mladostnikove vrstniške skupine in se nanaša predvsem na sodelovanje vrstnikov pri učenju za šolo in nekoliko manj njihovo sodelovanje pri drugih, s šolo povezanih dejavnostih. Ker je bil ta dejavnik slabše intrpretabilen, mu v interpretaciji in diskusiji ne dajem velike teže.

Tabela 5: Wilksov lambda obeh diskriminantnih funkcij.

Testiranje funkcij	Wilksov Lambda	Hi-kvadrat	df	p
1	0,811	156,806	14	0,000
2	0,986	10,264	6	0,114

Od dveh dobljenih funkcij je le prva statistično pomembna. V nadaljevanju bom torej analizirala le-to.

Tabela 6: Koeficienti dveh standardiziranih kanoničnih diskriminantnih funkcij.

Spremenljivka	Funkcija	
	1	2
SES	-0,701	-0,078
Očetova podpora v otroštvu	0,165	0,811
Storilnostna dejavnost vrstniške skupine	0,449	-0,344
Vključenost v prostočasne aktivnosti	-0,368	0,173
Stališča do nasilja	0,316	0,520
Sprejetost med vrstniki	0,367	-0,293
Telesno nasilje s strani staršev	0,337	0,249

Na podlagi spremenljivk, določenih z diskriminantno analizo, lahko definiramo vsebino diskriminantne funkcije. Najvišji in negativni koeficient, pa tudi korelacijo s to funkcijo ima spremenljivka SES, sledi pozitivni koeficient pri spremenljivki »storilnostne dejavnosti vrstniške skupine«, sledi negativni koeficient diskriminantne funkcije pri spremenljivki »vključenost v prostočasne aktivnosti«, sledi pozitivni koeficient pri spremenljivki »sprejetosti med vrstniki«, pa pri spremenljivki »telesno nasilje s strani staršev, potem pri spremenljivki »stališča do nasilja« in »očetova podpora v otroštvu«. Vsi koeficienti razen pri dveh spremenljivkah so pozitivni, kar pomeni, da moramo ti dve spremenljivki razumeti pri pojasnjevanju vsebine funkcije vsebinsko nasprotno od tistih, ki imajo pozitivni koeficient diskriminantne funkcije.

Tabela 7: Povprečje treh skupin na obeh funkcijah

Etnična prilagoditev:	Funkcija	
	1	2
po poreklu Slovenci	-0,258	0,045
po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence	0,019	-0,298
po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence	0,970	0,050

Iz zgornje tabele vidimo povprečne vrednosti obeh funkcij za posamezno primerjano podskupino. Skupino *po poreklu Slovenci* od drugih dveh najizraziteje ločijo: višji SES, večja vključenost v prostočasne aktivnosti, manjša storilnostna dejavnost vrstniške skupine, slabša sprejetost med vrstniki, manj nasilja s strani staršev, odklonilnejša stališča do nasilja, ter nekoliko nižja očetova podpora v otroštvu. Za skupino *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*, je ravno nasprotno, značilen nižji

SES, malo manjša vključenost v prostočasne aktivnosti, bolj storilnostna dejavnost vrstniške skupine, več nasilja s strani staršev, pozitivnejša stališča do nasilja ter več očetove podpore v otroštvu. Skupina *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* je v vseh naštetih spremenljivkah med obema opisanimi, dosti bližje skupini *po poreklu Slovenci*.

Model 2: Ožji nabor spremenljivk in le »po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence« ter »po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence«

V naslednjem poskusu sem uporabila podoben nabor spremenljivk, le da sem primerjala le dve od skupin glede na etnično prilagoditev in sicer *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* in *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*. Preverjala sem, kateri set spremenljivk bo skupini pomembno razlikoval tokrat.

Tabela 8: Analiza variance: ožji nabor spremenljivk na skupinah po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence in po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence.

Spremenljivke	F	df1	df2	p
SES	42,449	1	359	0,000
Seksizem	11,552	1	359	0,001
Stališča do nasilja	9,495	1	359	0,002
Samoprijavljena odklonskost	4,191	1	359	0,041
Telesno nasilje s strani staršev	3,787	1	359	0,052
Samopodoba	2,982	1	359	0,085
Nasilje matere v otroštvu	2,941	1	359	0,087
Sprejetost med vrstniki	2,114	1	359	0,147
Vključenost v prostočasne aktivnosti	1,978	1	359	0,160
Nasilje očeta v otroštvu	1,824	1	359	0,178
Očetova podpora v otroštvu	1,431	1	359	0,232
Nasilnost v šoli	1,043	1	359	0,308
Viktimiziranost v šoli	0,475	1	359	0,491

V tej analizi so se kot tiste, ki mladostnike statistično pomembno delijo na dve skupini, izkazale naslednje spremenljivke. Najizraziteje skupini tudi tokrat loči SES. Sledi »seksizem«, »stališča do nasilja«, statistično pomembno pa ti dve skupini ločujeta še spremenljivki »samoprijavljena odklonskost« ter »telesno nasilje s strani staršev«.

Tabela 9: Koeficienti dveh standardiziranih kanoničnih diskriminantnih funkcij.

Spremenljivke	Funkcija 1
SES	0,915
Stališča do nasilja	-0,492

Dobimo le eno funkcijo, ki jo vsebinsko pojasnjujeta spremenljivki SES (pri tej spremenljivki je tudi zelo visok koeficient funkcije), ter spremenljivka »stališča do nasilja«, pri kateri je koeficient diskriminantne funkcije negativen in nekoliko manjši.

Tabela 10: Povprečje treh skupin na obeh funkcijah.

Etnična prilagoditev:	Funkcija 1
<i>po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence</i>	0,469
<i>po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence</i>	-0,330

Poskus ločiti dve skupini s setom najbolj diskriminirajočih spremenljivk nam pove, da skupino *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* opiše višja vrednost spremenljivke SES in nižja vrednost spremenljivke »odnos do nasilja«, skupino *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence* pa ravno obratno. Vključenost mladih potomcev priseljencev je torej povezana z višjim SES in bolj odklonilnim stališčem do nasilja. Tiste, iz družin z višjim SES ter z bolj odklonilnim odnosom do nasilja, pogosteje najdemo v skupini, imenovani *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence*, medtem ko je z opredeljevanjem mladostnikov neslovenskega porekla z drugimi etničnimi skupinami predvsem povezan nižji družinski SES, poleg tega pa še osebna stališča, ki bolj favorizirajo nasilje v medosebnih odnosih. A prvo v dosti večji meri od drugega.

5. Diskusija

Prvi in najočitnejši zaključek, do katerega sem prišla z diskriminantno analizo je, da od vseh naštetih spremenljivk mladostnike po etnični prilagoditvi najbolj deli ravno spremenljivka socialno-ekonomskega statusa. Pomembnost te spremenljivke se je izkazala tako v primeru, ko sem primerjala med seboj vse tri skupine, kot tudi v poskusu, ko sem primerjala med seboj le dve skupini, in sicer skupini *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* in *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*. Iz tega sledi, da je družinski socialno-ekonomski status tisti dejavnik, ki igra ključno vlogo pri etničnem samoopredeljevanju, in sicer na ta način, da je višji SES tesneje povezan z mladostnikovo samoopredelitvijo za Slovence. Višji družinski SES torej v največji meri napoveduje asimilacijo mladih potomcev priseljencev v prevladujočo etnično skupino⁵.

Kot pomembne pri razločevanju posameznih skupin glede etnične prilagoditve pa se izkažejo tudi nekatere druge spremenljivke. Kot pomembna se izkaže spremenljivka »seksizma«, ki jo lahko razumemo kot kulturno pogojeno razumevanje spolnih vlog. Seksistična stališča so najmanj značilna za mladostnike iz skupine *po poreklu Slovenci*. Iz diskriminantnih analiz, opravljenih posebej za dekleta in fante (te podrobneje v članku niso

opisane), lahko opazimo, da spremenljivka »seksizma« vendarle izraziteje deli fante različnih primerjanih skupin po etnični prilagoditvi kot pa dekleta. To najverjetneje pomeni, da je sprejem moške vloge med potomci priseljencev podprt z izrazitejšimi oz. bolj polariziranimi stališči o vlogah med spoloma. Lahko bi rekli, da so v seksističnih, tradicionalnih moških kulturah moški tisti, ki se morajo »narediti« za moške, ki morajo moški po vsej sili vedno znova postajati in svojo moškost neprestano tudi dokazovati. Iz tega bi lahko sklepali dvoje: da je taka moška vloga lahko naporna ter da so tisti pripadniki moškega spola, ki tradicionalno predpisane moške vloge ne sprejemajo, v takem okolju oz. kulturi morda mnogo bolj izgubljeni, brez opore, v stiski ali zavrženi, da ostanejo brez vsega, če izgubijo svojo »možatost«. Da pa njenim nosilcem, ki jo vsakodnevno ohranjajo oz. v skladu z njo živijo, gotovo mnogo daje, osmišlja njihova življenja. Uporabljena lestvica seksizma je sestavljena tako, da z njo ne moremo podrobneje proučevati vsebine ženske spolne vloge. Bolj se tiče ločevanja med obema spoloma in pa definiranja moške vloge. Lestvica, ki bi se dotikala vsebin ženske spolne vloge, povezane z žensko spolnostjo, njenim videzom, materinstvom, partnerstvom in drugimi, z ovisnimi povezanimi temami, bi nam omogočala povedati kaj več tudi o razlikah v dojemanju ženske spolne vloge glede na etnično pripadnost ter prilagoditev. Lahko bi torej rekli, da smo s samim instrumentarijem na nek način spregledali žensko, saj so nam mnogi od dejavnikov, predvsem ti, povezani z nasiljem in seksizmom, dali sliko, da je pri dekletih določenega pojava manj in kako so pogosto tudi razlike med primerjanimi skupinami pri dekletih manjše kot pri fantih.

Poleg seksizma pomembno ločujejo različne skupine glede na etnično opredelitev tudi druge spremenljivke, povezane z nasiljem, in sicer spremenljivke stališča do nasilja. Podobno kot v primeru seksizma, tudi pri spremenljivki »stališč do nasilja« bolj odklonilna stališča do nasilja ločujejo na eni strani skupino *po poreklu Slovenci* od drugih dveh skupin ter *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* od *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*. Najbolj favorizirajoča stališča do nasilja so značilna za skupino *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*.

Poleg že omenjenih spremenljivk pa primerjane skupine pomembno razločujejo še nekatere druge spremenljivke, povezane z nasiljem. In sicer »telesno nasilje s strani staršev«, »viktimiziranost v šoli«, »nasilnost v šoli« ter »samoprijavljena odklonska dejanja«. Izmed vseh kategorij spremenljivk so torej ravno te, povezane z odnosom do nasilja in pa z uporabo nasilja tiste, ki ob spremenljivki SES najbolj pomembno ločijo skupine glede na etnično prilagoditev. Spremenljivka, povezana z »nasiljem staršev v vzgoji«, je edina iz skupine z vzgojo povezanih spremenljivk, ki pomembno loči primerjane skupine med seboj. Iz kombinacije različnih spremenljivk, povezanih z nasiljem, lahko vidimo, da skupine *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence* od ostalih dveh skupin oz. skupine *po poreklu*

⁵ Diskriminantne analize, opravljene z različnimi podskupinami iz vzorca (npr. ločene po spolu ali glede na tip šole, ki jo mladostnik obiskuje), ki pa v tem članku niso predstavljene, te ugotovitve niso omajale. Od tega pravila odstopa le primer, ko smo v analizo vzeli le skupino fantov srednješolcev. Edino v tem primeru namreč SES ni bil v največji korelaciji z diskriminantno funkcijo. Nakazuje se nam smer razmišljanja, da je pri dekletih ter pri skupini osnovnošolcev SES še pomembnejša razločevalna spremenljivka med tremi skupinami etnične prilagoditve.

Neslovenci – opredeljeni za Slovence od prve skupine ne loči le večja nasilnost, pač pa večja splošna udeleženosť v nasilnih aktivnostih (tudi večja šolska viktimiziranost in več nasilja s strani staršev). Vsa ta »izmerjena« nasilnost, viktimiziranost in odnos do nasilja, pa je še vedno le ena od oblik širokega pojava nasilja, sicer značilnega za vsako življenje ter sobivanje in za človeka kot bitje kompleksnega sobivanja. Je tista oblika, ki je navzven najbolj vidna in neposredna. Pri vprašanih, s katerimi smo poizvedovali o nasilju, gre namreč za uporabo pojmov, kot so »klofuta«, »odrivanje«, »trdo prijek«, »udarik«, »brčnik«, ne pa tudi za besede kot so recimo »prizadel«, »užalil«, »z viška gledal«, »zanemaril«, »preziral«, »poniževal«, »spregledal«, »ignoriral«. Merilo, ki bi zajemalo tudi druge, mehkejše, subtilnejše in prikritejše oblike nasilja, bi bilo težko izdelati, o tem, kakšne rezultate bi nam tako merilo dalo, pa lahko zgolj ugibamo.

Poleg spremenljivk, povezanih z nasiljem, se kot pomembne izkažejo še nekatere druge spremenljivke iz širokega nabora spremenljivk. Spremenljivka »vključenost v prostočasne aktivnosti« napoveduje članstvo v posamezni od podskupin na ta način, da so mladostniki iz skupine *po poreklu Slovenci* tisti, ki so včlanjeni v več prostočasnih obšolskih dejavnosti, kar jih pomembno loči od skupine *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence*, te pa spet od skupine *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*, ki so v prostočasne dejavnosti najmanj vključeni. Naslednja spremenljivka, povezana z vrstniki, je spremenljivka »sprejetost med vrstniki«, ki prav tako statistično pomembno deli med seboj primerjane skupine. *Po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence* od *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* loči večja sprejetost med vrstniki ter oboje spet večja kot člane najboljše statistične skupine. Mladostniki, potomci priseljencev, se očitno v družbi vrstnikov počutijo bolj sprejete, lahko bi rekli, da jim je druženje, pripadanje in zasedanje pomembnega mesta v skupnosti večjega življenjskega pomena in zaradi tega bolj skrbijo za to področje. Morda vrstniški skupini in uveljavitvi v njej namenijo več časa, morda jim je z vzgojo posredovan izrazitejši čut za skupnost in se zato v njej tudi bolj počutijo. Na drugi strani so mladostniki iz skupine *po poreklu Slovenci*, ki se med svojimi vrstniki čutijo manj sprejete. To bi lahko povezovali z njihovo večjo usmerjenostjo v druga področja življenja, lahko pa pomislimo tudi na to, da ti mladostniki redkeje funkcionirajo in se angažirajo v večjih trdnih vrstniških skupinah, pogosteje pa v parih, morda trojkah, ali pa, da jim je z vzgojo in družinsko kulturo močnejše posredovan individualistični življenjski stil, kjer vsakdo skrbi predvsem zase in ustvarja socialne vezi priložnostno, manj pa trajno in zavezujoče. V skladu z zgornjimi ugotovitvami sta še spremenljivki »samoocena socialne uveljavljenosti« in pa »samopodoba«, ki sta še dve, ki dokaj pomembno razločujeta primerjane skupine. Za mladostnike iz skupine *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence* je značilna višja ocena lastne socialne uveljavljenosti kot tudi boljša samopodoba. Ti dve spremenljivki torej nista v veliki meri odvisni od dejavnikov

socialno-ekonomskega statusa, pač pa sta očitno s kulturo in z njo posredovano vzgojo povezana dejavnika. Kje v vzgoji tiči tisto bistvo, ki razlikuje med seboj primerjane skupine, pa je očitno nekaj, česar z našimi merili, namenjenimi poizvedovanju o vzgoji, nismo uspeli zajeti, saj so le redke vzgojne spremenljivke pomembno delile primerjane podskupine med seboj.

Ko smo primerjali še skupini – in sicer *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Slovence* in *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence*, sta se kot spremenljivki, ki ti dve skupini pomembno razlikujeta, izkazali »SES« ter »stališča do nasilja«.

6. Zaključek

Ko govorimo o položaju potomcev priseljencev, ugotavljamo, da je ključni dejavnik, ki deli tiste, ki so po poreklu Neslovenci, a se opredeljujejo za Slovence, od tistih z neslovenskim poreklom, ki se ne opredeljujejo za Slovence, socialno-ekonomski status njihovih družin. Torej dejavnik, pogojen s širšo družbeno ureditvijo in pogoji življenja, odvisnimi od razmerij moči v določeni družbeni sredini. Drugi najpomembnejši razlikujoči dejavnik med primerjanimi skupinami je stališče mladostnikov do nasilja. Gre za dejavnik, ki ga lahko razumemo kot povezanega s kulturo, ki favorizira neposrednejše izražanje nasilja v medosebnih odnosih. Posebej pri skupini *po poreklu Neslovenci – opredeljeni za Neslovence* moramo upoštevati tudi možnost, da je določena mera favoriziranja nasilja porojena iz družbene frustriranosti in deprivilegiranosti, ne le izobrazbene in materialne, pač pa širše simbolne. Nekonformiranje z okoljem, v katerem je neposredno izražanje nasilja kulturno tabuirano in je nasilnost v večji meri prepuščena različnim institucijam, lahko razumemo tudi kot izraz nepokornosti. Ta nepokornost je lahko odraz posameznikove pripadnosti družbenemu podrazredu, za katerega veljajo druge norme kot za družbeno večino. Večinske norme za tako imenovani družbeni podrazred morda niti niso relevantne, institucije večinske družbe pa ne v zadostni meri uporabne. Lahko si dovolimo pomislek, ali bi ne bilo sledenje tem normam, spričo v analizah ugotovljene velike mere vnaprejšnje določenosti mladostnikov s tem, v kako socialno-ekonomsko stoječi družini so se rodili, prav pogosto zgolj ritualizem.

Tradicionalna kultura priseljencev pa je vendarle v veliki meri moška kultura – je ugotovitev, ki velja in se potrjuje tudi v drugih, z našo primerljivih raziskavah po evropskih državah (Pfeiffer in Wetzels, 1999). Kultura nevidnih in mnogokrat zapostavljenih in utišanih žensk, katerih pripovedi še niso dovolj odprte, katerih glasovi še ne dovolj glasni. Za zidovi doma morda zelo glasne, po potrebi zelo vidne ali vsaj opažene tudi zunaj domačih štirih sten, a vendarle mimobežne; ženske, ki na ulicah in trgih geta, razen redkih izjem, še ne puščajo mnogo sledov. Zavedati se tudi velja, da so potomci priseljencev v Sloveniji v veliki meri potomci ekonomskih priseljencev, ki so prišli v zahodnejšo in ekonomsko razvitejšo Slovenijo za

večjim materialnim in socialnim blagostanjem. Česar niso dokončali pripadniki prve generacije, je pogosto prepuščeno v uresničevanje naslednjim. Ne nazadnje so prav ne-nepomembni elementi in razpoznavni znaki moške kulture mladih potomcev priseljencev ravno potrošniške dobrine, drage znamke športnih oblačil ter obutve. Pri opremljanju pa se niz potreb in zahtev seveda nikakor ne ustavi. So novodobni iskalci zlata našli svoje zlate rudnike tam, kjer smo vsi še najbolj enakopravni (po spolu, barvi, le po debelini denarnice ne čisto zares), v svetu nakupovalnih centrov? Jim/nam razkošni in bleščeči zahodni svet ponuja razen tega še kaj? Smo ta svet ljudje, ki živimo v njem? Kaj ponujamo? Kakšen vzor smo drug drugemu?

Iz tradicionalno obarvanih vzgojnih okolij, na stičišču potrošniškega, postmodernega sveta, smo priče nastajanju zanimivih in enkratnih poskusov načinov tranzicije. Tranzicije iz sledovi modernosti in trdnosti *Ene* resnice obarvanih kultur, v postmoderni, vrednostno razsrediščeni svet. Kar nastaja, so življenjske zgodbe, ki poleg tega, da za vse nas reflektirajo našo sedanjost, tudi soustvarjajo našo skupno prihodnost.

Literatura

1. Barth, F. (1998). *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Illinois: Waveland press.
2. Brumen, B. (1999). Razmišljanje o socialnih identitetah. *AWOL (Časopis za socialne študije)*. 5/1–2, s. 70–77.
3. Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (ur.) (2002). *Čefurji so bili rojeni tu. Življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
4. Duša, Z. (1999). Spretna beseda. V H. Kureishi: Buda iz predmeta. Ljubljana: Cankarjeva založba.
5. Ganzeboom, H. B. G. (1992). A Standard International Socio-economic Index of Occupational Status. *Social Science Research*, 21, s. 1–56.
6. Kobolt, A. (2002). *Zdej smo od tu – a smo še čefurji?* Ljubljana: i2.
7. Pfeiffer, C. in Wetzels, C. (1999). *The Structure and Development of Juvenile Violence in Germany*. Hannover: KFN. Pridobljeno s svetovnega spleta dne 19. 6. 2004: <http://www.kfn.de>
8. Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K. in Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*, 57/3, s. 493–510.
9. Razpotnik, Š. (2004). *Družbena identiteta potomcev priseljencev v Sloveniji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
10. Tajfel, H. (1978). *The social psychology of minorities*. London: Minority Rights Group.
11. Trbanc, M. (1996). Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti. V I. Svetlik (ur.), *Kakovost življenja v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Wetzels, P. (2001). *Jugend und Gewalt: Eine repräsentative Dunkelfeldanalyse in München und acht anderen deutschen Städten*. Baden-Baden: Nomos.

Ethnic self-determination in descendants of immigrants, their socio-economic status and violence

Špela Razpotnik, Ph.D. in Social Pedagogy, Assistant at the Dept. of Social Pedagogy, Faculty of Pedagogy, University in Ljubljana, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper deals with concepts related to immigrants, in particular to immigrants of the second generation, their social identity and pays special attention to their ethnic identity. The analysis focuses on their ethnic self-determination and verification of the factors that have the largest impact on that. The theoretical discussion is illustrated by research results based on a study carried out on a sample of 1,936 juveniles, 15 years old. By the means of discriminating analysis, the study establishes which variables have the most important impact on the development of typical patterns of juveniles' ethnic adjustment and which, out of the large range of variables, are those that make the most pronounced difference between the three compared groups of juveniles: juveniles of Slovene origin, juveniles of non-Slovene origin, but declaring themselves as Slovenes and juveniles of non-Slovene origin declaring themselves to belong to another ethnic group. One of the important findings of this study is that ethnic self-determination of young descendants of immigrants is most determined by the socio-economic status of their families, but what is equally relevant is that self-determination of young descendants of immigrants is connected with variables of violence.

Key words: immigrants, second generation of immigrants, ethnic identity, social gender, socio-economic status

UDC: 159.937:414.7-054.6(497.4)